

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Udskiftningen ved Brahetrolleborg

for 100 Aar siden.

Ved

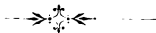
A. Rasmussen Søkilde.

Et Festskrift

ved Afsløringen af Mindesmærket for Grev Ludvig Reventlow
den 14de September 1888.

(Udgivet af Komiteen for Hundrebaarshfesten).

Odense 1888.

Trykt i det Niels'ske Bogtrykkeri.

„Gj glemmes skal Reventlow
 Saalænge Bonde gaar bag Plov,
 Erkjendtlighed hans Navn skal bære
 fra Slægt til Slægt med Pris og Cre. — —“

Saaledes sang man om Statsminister, Grev Christian Reventlow, der i en hel Menneſkealder stod ſom Folkets og Frihedens Talsmand ved Thronens Side, men vi kunne med lige ſaa ſtor Tøje ſynge den ſamme Sang til Greminde for hans yngre Broder Grev Johan Ludvig, thi det var ham, der i mange Henseender gik forud med Lyſe Ideer, det var ham, der viſte os Vejen til Almuens Dannelse og Oplysning, det var ham, der var en af de virkſomſte Forkæmpere for Regeringsforandringen i 1784, hvoraf Bondelandens Frigjørelſe fremgik, og det var ham, der fremkom med de første Forſlag til Bøndernes Frigjørelſe i Kronborg og Frederiksborg Amter. Ja diſſe Brødre, der ſtode i første Række blandt Danmarks ſtore Mænd for hundrede Aar ſiden, kan vort Fædreland endnu være ſtolt af, thi ſaadan et Par Brødre har Danmark neppe haft, ſiden Abſalons og Esbern Snares Dage.

Johan Ludvig, Greve af Reventlow, født den 28. April 1751 og død den 1. Marts 1801, var den yngſte af Geheimekonferentsraad Grev Chr. Ditlev Reventlows tre Sønner, der efter Faderens Død i Aaret 1775 modtog hver et Lensgods: Chriſtiansfæde, Reventlow-Sandberg og Brahetrolleborg i

Fædreearv. Medens den ældste Broder Christian Dilleb Frederik fik de Laalandste, fik Konrad Georg de Sønderjydske og Johan Ludvig de fjerde Fordegodser: Brahetrolleborg og og Brendegaard med underliggende Bønder, Marker, Skove og al anden Herlighed.

Ludvig Reventlow var allerede paa sine Rejser bleven vant for de filantropiske Livsanskuelser og satte det som sin Livsopgave at virke for Oplysning og Frigjørelse for de lavere Samfundsklasser i sit Fædreland. Den første Hilsen, hvormed han modtog sine stavnsbundne Hovbønder, var den Tale, hvori han forklarede dem sine Grundfætninger, advarede dem mod det gængse Skovtyveri og Drukkenstab, formanede dem til Sydighed, Flid og Trostab, lovede dem Oplysning, Frihed og Fordele samt bød dem strax at ødelægge Træhesten og øvrige Straffemidler.

Grev Ludvig Reventlow var ved Faderens Død kun 24 Aar gammel, hvorfor han først i 1777 overtog den egentlige Styrelse med Godsejer- og Amtmandsrettigheder her paa Baroniet. Han havde strax Tanken henvendt paa at stanse den ulovlige Brændevinsbrænden og det overhaandtagende Skovtyveri. Han optog paany Frederik Bagers Fremgangsmaade, paa Tider hvor man mindst ventede det, selv med egne Djne at overbevise sig om, hvor Skaden havde sin Rod.

Der hengik imidlertid flere Aar, i hvilke Ludvig Reventlow delte sin Virksomhed imellem Statens Tjeneste og Forberedelserne til Ordningen af det fortrinlige Skolevæsen, de senere fuldførte Udskiftninger og øvrige Reformers ved Brahetrolleborg efter de Planer, som han selv havde fattet, og som tillige dannede Grundlaget for de bekjendte Forbedringer af de kongelige Fæstebønders Aaer i Kronborg og Frederiksborg Amter.

Det var under mindre gunstige Tidsforhold, at Greven modtog Baroniet. Den ene Godsforvalter efter den anden havde begaaet store Underflaab og tilvendt sig betydelige

Beløb af Baroniets Midler. Den ondartede Kvægsyge, der flere Gange havde hærjet Egnen, vendte atter tilbage i 1779—80. Den havde bragt uerstattelige Tab for Landet, derfor søgte Greven ved streng Affpæring og Nedslaaning af de angrebne Befætninger at stanse Sygdommens videre Udbredelse. Saaledes var Gjørup By i Vinteren nævnte Aar under streng Affpæring og Bagthold, og det lykkedes ogsaa at indskrænke Smittens videre Udbredelse. Et enkelt mistænkeligt Tilfælde hos Gaardmd. Jørgen Rasmusen i Fleninge i Februar 1782, der medførte, at hele hans Kvægbesætning efter forudgaaet Burdering blev nedslaaet og begravet, er saavidt vides det sidste Tilfælde her i Landet af hin skrækkelige Landeplage i forrige Aarhundrede.

Trods disse uheldige Omstændigheder søgte Greven strax at iværksætte Forberedelser til sine Planer. Han søgte saaledes ved Magelæg med Bønderne at indføre de større samlede Skovstrækninger, for senere ved Fagmænds Bistand at kunne tilkultivere de øde Strækninger indenfor Skovenes Grænser, medens der paa den anden Side bortryddedes mange Pletter af den Strøskov, Levninger af Fortidens Skove, som endnu henstode saavel paa Bøndernes som paa Hovedgaardenes Marker, Moser og Overdrev.

Der var allerede 1775 optaget Kort over Baroniet og paa Grundlag heraf, kunde nu den foreløbige Plan til en heldig Udførelse lægges. Men der var mange Forberedelser at træffe. En Udførelse af Baroniets Bøndergods, der omfattede et Hundrede Gaarde og Steder, der for den største Del henlaa i samlede Landsbyer, udkrævede, naar Udførelsen skulde være god og efter Bernstorffs Mønster, en Udførelse af henved Halvdelen af de gamle Gaarde foruden en Mængde Huse i Byerne. Til saadanne Byggeføretagender vilde medgaa store Masser af Egetømmer og andre Bygningsmaterialier. Det var derfor i en Række af Aar Grevens Opgave at samle rige Oplag, navnlig af Tømmer og

Mursten, hvorved 3 Teglværker, mange Skovarbejdere, Savstærkere, Søm- og Voltesmede o. s. v. vare i Virksomhed.

1775 bestod Baroniets samlede Areal i Hovedgaardstaxt, derunder foruden Brahetrolleborg, Brendegaard og Høbbet med underliggende Skove, og Overdrevene Klosterstov, Gjærup Stov og Knabelbjerge, følgende Stovsteder og Gneftegaard: Teglgården og Kogleholme, Kræmerhus, Pugehus og Hønsarhus samt Frydenborg, Bæverhus og Nallebo af over 3200 Tdr. Land, hvoraf 1200 Tdr. Land Ager, 520 Tdr. Land Eng, 233 Tdr. Land, Ellemoser, 910 Tdr. Land Storstov og 300 Tdr. Land Lyngheide i Gjærup Stov og Knabelbjerg. Det samlede, fra Fællesskab med andre Lods-ejere udfisktede Bøndergods i Brahetrolleborg, Krarup, Hillerslev, Hundstrup og Westeraaby Sogne bestod samtidig af 3,565 Tdr. Land Ager, 800 Tdr. Land Eng, 482 Tdr. L. Ellemose, 125 Tdr. Land Tørvemose, 1,344 Tdr. Land Storstov og 30 Tdr. Land Beje, ialt 6,352 Tdr. Land, der henlaa under 11 Byer i Brahetrolleborg og Hillerslev Sogne foruden følgende Stovsteder og Gneftegaard, der havde deres Jorder under egne Hegn, nemlig: Egneborg, Grøstebjerg, Fisserup, Klosterhus, Grimeledshus, Gellebrede, Kragegaard samt Gfiebberg og Pilsghus. Det øvrige under Baroniet hørende Bøndergods i Westeraaby Sogn, var dengang ikke udfisktet fra de øvrige Lodssejere, hvilket først senere fandt Sted.

Til flere Byer henlaa meget betydelige Skovstrækninger; saaledes havde f. Ex. Grønderup By 6 Gaarde 775 Tdr. Land, hvoraf 413 Tdr. Land Agerland og 268 Tdr. Land Storstov, foruden 18 Tdr. Land Ellemoser. De to Sølvbjerggaard, der havde 249 Tdr. Land, havde kun 47 Tdr. Land Agerland og 24 Tdr. Land Eng, men 176 Tdr. Land Storstov. Gaarden Fisserup, der blev nedlagt efter Branden den 12. Januar 1807, havde 109 Tdr. Land; deraf var 42 Tdr. Land Ager, over 41 Tdr. Land Storstov og 24 Tdr. Land Ellemoser. Egneborg havde 199 Tdr. Land; deraf var kun 83 Tdr. Land Ager og 15 Tdr. Land Eng, men 65

1 Ldr. Vand Storskov og 35 Ldr. Vand Ellemoser. Gellebrede havde 56 Ldr. Vand Ager med 52 Ldr. Vand Skov, og Kragegaard havde endogfaa 75 Ldr. Vand Storskov men kun 21 Ldr. Vand Agerland.

Af Hensyn til Svineholdet var Skovene — de rige Oldenskovene — af stor Værdi for Bønderne; derfor vare Skovbønderne i Sølvbjerg, Gellebrede, Kragegaard og flere Steder forholdsvis rige og velhavende imod deres Standsfæller i de Byer, der ikke havde Skove. Det var godt nok, at man ogsaa der kunde faa Svin paa Olden i Baroniets Skove, men det var noget helt andet, hvor man havde det selv. Skovene vare selvfølgelig meget ulige fordelt, faa at, medens flere Byer havde god Skov, var der ikke Svins Olden paa Højrup og Brendelydninge Byers Marker.

Kort efter, at Greven havde modtaget Baroniet, lod han udtage nogle af Sognets mest oplyste Mænd, der i Forening med ham selv og Sognepræsten skulde ordne og lede Sognets indre Anliggender. De skulde for det første som Præstens Medhjælpere have Tilsyn med de Fattige i Sognet, uddele Almisse osv., idet Greven allerede samtidig ordnede et eget Fattigvæsen for Godset og hidtog, for at stanse den overhaandtagende Bøllergang, aarlig 500 Rdlr. dertil. Dette Bidrag oversteg i en lang Række alt, hvad der fra Godsets øvrige Beboere skulde tilskyndes, og det vedblev næsten uforandret, ikke alene i hans Tid, men uanset det almindelige Fattigreglement af 5. Juli 1803, lige indtil Udgangen af Aaret 1820. De nævnte Tillidsmænd skulde fremdeles føre Tilsyn med Børnernes Skolegang, med de opstillede Bedtægters Overholdelse, besørge Tilfigelse til offentlige Arbejders Udførelse, assistere ved Taxations- og Burderingsforretninger osv. osv.

Greven havde allerede 1776 udtaget de første af disse Tillidsmænd; da han efter fire Aars Forløb (1780) foretog

Suppleringsvalg, ligesom der atter 1784 foretoges nyt Valg, eller Gjenvalg, da var det Grevens Ønske, at de Mænd, der engang havde vist sig værdige til hans Tillid, skulde vedblive for bestandig i deres Bestilling. Stadsfæstelsen af det i Foraaret 1784 foretagne Valg stete af Ketten og findes i Bræhetrolleborg Birks Tingbog med den Bemærkning, ligesom ved Valget 1780, at Vedkommende tillige maatte deltage i Taxationerne ved de forestaaende Udstiftninger af Baroniets Bøndergods. Disse Mænd, hvis Valg stadsfæstedes i Foraaret 1784, vare: Søren Nielsen og Jørgen Christensen af Haagerup, Søren Nielsen i Højrup, Søren Hansen i Gjørup, Mads Jensen (Skytte) og Hans Holm af Nybo.

Til, i Forening med Landinspektørerne Arctander og Arendz samt Forvalter Fasting, under Grevens Forsæde at træffe de endelige Bestemmelser Udstiftningen vedkommende, foretoges, inden disse vidtløftige Arbejders Begyndelse i Foraaret 1788, et nyt Valg af Tillidsmænd, og for at forebygge enhver Tanke om Tilfidesættelse af den menige Mands Ret, forandredees Antallet af de nævnte Tillidsmænd fra 6 til 8 saaledes, at Greven kun valgte den ene, og Bønderne den anden Halvdel. Bønderne valgte da: Jørg. Nielsen i Haagerup, Anders Pedersen i Fleninge, Mads Bonde i Gjørup og Lars Rasmussen i Grønderup, medens Greven gjenvalgte Mads Skytte og Hans Holm i Nybo, Søren Hansen i Gjørup og Jørg. Christensen i Haagerup.

Dette for hin Tid ejendommelige Samsundsraad: „Ottemandsraadet“ eller „De otte Mænd“ — af hvilke der senere udtoges Fattig- og Skoleforstandere, vedblev med nogle ubetydelige Forandringer, indtil det afløstes af Sognesforstanderflabet den 1. Januar 1842.

For at give et Bevis paa, hvor højt Greven agtede sine trofaste Tilhængsmænd, anføres følgende:

Den 20. Maj 1777 døde Jens Nielsen i Egneborg, og om dette Dødsfald skriver Greven i Baroniets Skifteprotokol:

„Jens Nielsens Død er ikke alene et stort Tab for Enken og hans efterladte Børn, men ogsaa for mig; da jeg udi hannem har mistet en af de bedste, stræbsomste, flittigste og redeligste Behoere her paa Baroniet, som jeg derfor agtede og elskede meget . . .“ Det fortjener at bemærkes, at Børnenes Bærger i Forening med Enken ønskede Fæstessøllets Størrelse for hver af Døttrene paa sex Snefe Folk, og Bryllupet paa otte Snefe. Men Greven forestillede i sin Resolution, at saa store Brylluper ere lige stik imod Loven og kun til Tab og Skade for Vedkommende selv. Han ønskede derfor, at de vilde undgaa Fæstessøllene og kun holde et lidet Bryllup for hver af Døttrene. Han troede, at disse havde bedre af at faa nogle rede Penge eller andre Ting, som kunde være dem til Nytte, i Stedet for et stort Bryllup. I Haab om, at det vil paafjønnes, giver Greven 10 Rdlr. til hver af de tre Døttre med den Bøn til Enken, at hun vil anvende disse Penge til sine Døtres Bedste paa den Maade, hun selv finder tjenligst.

Christen Christensen i Brendelhydinge efterlod ved sin Død 1779 fire Sønner og to Døtre. Der kunde kun tilfalde hver af Sønnerne en Arv af 4 Rdlr. 7 Sk., og Forvalteren vilde ikke tilstaa et af den Afbøde udtalt Ønske, at de to ældste Sønner skulde nyde en Forlovsarv af hver 10 Rdlr. Sagen blev derfor forelagt til Grevens Afgjørelse, og nu gav den ædle Godsejer de thye Rigsdaler af sin egenomme, hvorom det hedder i medfølgende Resolution: „Christen Christensen har tjent mig som Tilsyns- og Burderingsmand saaledes, at jeg altid har haft Marsag til at være fornøjet med ham, siden han stedse har vist sig tro og nidkær i min Tjeneste, saa jeg i Erkjendelse heraf, for om muligt at opfylde hans sidste Ønske, giver disse thye Rigsdaler, der skal vorde Bertel og Christen tilskrevne som en Gave af mig for deres Faders Skyld“.

Den, under Landinspektør Arctanders Ledelse paa Grundlag af Th. Bugges Rort af 1775 foretagne Revision og

Opmaaling af Baroniets Jorder, fuldførtes 1784, hvorefter en foreløbig Taxation af de enkelte Skifter ved Hjælp af de udnævnte Taxationsmænd paabegyndtes; og paa Grundlag heraf kunde man stride til Arbejdet paa den specielle Delingsplan af Jorderne imellem de enkelte Gaarde i Byerne, der saaledes fandt Sted, dels i 1785 og dels i 1786 og 87. Dette var det vanskeligste Arbejde, thi der var mange Hensyn at tage, ikke blot ved den egentlige Udskiftning af Jorderne saaledes, at Ager, Eng, Skov og Moje kunde blive nogenlunde ligelig og rimelig fordelt imellem de enkelte Beboere i Byerne, men ogsaa, at Udflytningen kunde ske paa den bedste Maade, at de nye Veie kunde lægges i de mest hensigtsmæssige Retninger osv. osv. Nogle Ildbrænde: to Gaarde i Gjørup 1785, to Gaarde og tre Huse i Bydinggaard 1787 og 3 Gaarde i Fleninge 1788 fremkaldte lidt Forstyrrelse i den foreløbigudkastede Plan om Udflytningen, idet de afbrændte Gaarde selvfølgelig først maatte opføres paa Marken. De to Gaarde i Gjørup, der afbrændte den 21. Maj 1785, vare dengang beboede af Rasmus Bertelsen og Lars Jørgensen og laa bag Gjørup Skole.

De brandlidte Gaardmænd, der vare ældre Mænd, ønskede ikke at flyttes ud fra deres Naboer i Byen, hvorfor de modtog hver et Hus med 3 Tdr. Land og beholdt saaledes deres gamle Loft og Have, medens de nye i de afbrændte Gaardes Sted opførte Gaarde opførtes paa Udmarken; den ene Planteheld og den anden Bragegaard overdroges til Alfinger. Christen Raa og Jens Struhl fik de to Halvgaarde opførte efter den ældre paa Als og Sundved brugelige Bygningsmaade med en Længe Hus. Men de afbrændte Gaarde i Gjørup blev ingenlunde de første Udflyttergaard paa Baroniet. De bleve strax efter Branden opstillede af Elteræ saadan, at de, indtil Udskiftningen havde funden Sted, kunde afgive Bolig for de brandlidte Familier for senere at nedrives og opføres af nye og bedre Materialier paa de for dem bestemte Jordlodder. De to fra Nybo

udflyttede Gaarde Skyttegaarden og Sølund, der opføres i Foraaret 1787 med grundmurede Stuehuse og to Bindingsværks Udhuse, bleve de første Udflyttergaarde paa Baroniet. Det var Grevens Plan, at samtlige Udflyttergaarde skulde opføres med grundmurede Stuehuse, men da hver af disse Gaarde kostede over 900 Rdlr. at bygge, blev det bestemt for Fremtiden at anvende Bindingsværk.

Den 10. Juni 1787 opkom der Ildløs i Konrad Kristiansens Smedehus i Ødvingaarde, hvorfra Ilden udbredte sig til Hans Hansens Bødkers Hus og derfra til Lars Pedersens og Niels Nielsens Gaarde, der i Løbet af en Times Tid lagdes i Aske. De afbrændte Gaarde: Ladefylde og Rildevæld blev samme Sommer opførte af nyt efter samme Plan som Udflyttergaardene i Nybo med to Bindingsværks Væder, men, af Hensyn til de ved Grundmur forøgede Udgifter, blev Stuehusene ikke grundmurede men opførte af Bindingsværk. (Ladefylde kostede 812, og Rildevæld 756 Rdlr.)

Næste Aar — den 12. April 1788 — afbrændte 3 Gaarde i Fleninge. Ilden opkom ved Middagstid ved Gadens østre Side, i Knud Hansens Gaard, der i mindre end $\frac{1}{2}$ Time fortæredes af Ilden. Ilden angreb derefter Niels Hansens Krogs Gaard og derefter Anders Jørgensens Gaard. Af de afbrændte Gaarde skulde to flyttes ud, medens den tredie maatte blive liggende i Byen, og nu skulde Lodkastningen gjøre Udslaget, thi ingen var jo for at flyttes ud paa Marken. Den ene af de tre brandlidte Gaardmænd Knud Hansens Laa imidlertid farlig syg af Sprinkler, hvorfor Greven bejalede, at alle tre Koner skulde møde hos ham for at kaste Lod, og Bylodden traf Anders Jørgensens Kone. Gaarden fik Navnet Damsbo, medens Niels Krogs blev kaldet Ugerspris og Knud Hansens — eller senere Hans Jørgensens, thi Knud døde af den ovenfor nævnte paa hin Tid faa ondartede Sygdom — fik Navnet Indigegn. Disse tre Gaarde bleve de egentlige Mønstergaarde

for Bygningsmaaden paa Udflyttergaardene paa Baroniet: et fritliggende Stuehus paa ti Fag og tre sammenbyggede Fløje til Stald og Ladebygning med Portindjørstel ligesom Stuehuset, altsammen opført af stærkt Egebindingsværk og velbrændte Sten.*)

I December 1787 samlede Greven alle sine Bønder og udviklede for dem de Grundfætninger, hvorefter det hele vidtløstige Arbejde foretoges. Disse Grundfætninger vare med Undtagelse af de ubetydelige Forandringer, de stedlige Forhold medførte, de samme, som Greven havde fremfat, da han efter Kronprins Frederiks mundtlige Befaling indgav Forslag til Bøndernes Friggjørelse i Kronborg og Frederiksberg Amter, og hidfætte vi derfor følgende Uddrag:

„Forinden Udførelsesplanen lægges, skal Jorderne taxeres efter deres sande Værdi, saaledes at Jorderternes indbyrdes Forhold bestemmes efter den bedste Jord, som findes i Fleninge, Sotoft og Haagerup Broløng, der sættes til Taxten 12, og derefter i ringere Grad til 11, 10, 9 og 8 osv. Der skal tages Hensyn til den Jord, som uden synlig Ulejlighed kan forbedres og saaledes efter 4—5 eller flere Aars Forløb kunne ansættes til deres fulde Værdi. Hovedgaardstaxten udfilles fra Bøndergodset saa-

*) Medens hver af Udflyttergaardene i Nybo kostede over 900 Rdl. at bygge, blev de afbrændte Gaarde i Lydinggaarde noget billigere, (Kildevæld kostede 756 og Ladefylde 812 Rdl., og i Fleninge endnu billigere, idet Damsbo kun kostede 679, Indiegn 655 og Agerpris 641 Rdl. Den ene af de afbrændte Gaarde i Gjerup, Bragegaard, der opførtes i to lønøgede Steder, kostede tilsammen 936 Rdl. Henning Angelmands Gaard Aggløde i Lydinggaarde, der opførtes efter den i Angel brugelige Bygningsmaade, kostede over 800 Rdl., men isøvrigt kostede Udflyttergaardene af den almindelige Bygningsmaade kun i Regelen 5 à 600 Rdl. De to Udflyttergaarde i Højrup, Skjelbo og Lykkensfæde kostede henholdsvis 503 og 553 Rdl. Af de 7 Udflyttergaarde i Haagerup kostede Stillebdal 580, Helbbjerg 570, Solhøj 534, Grønhøj 531, Blidegn 555, Hædersdal 533 og Roedal endog kun 476 Rdl.

ledes, at hver Del bliver særskilte Lodder. Der tages ikke af Bøndernes ufri Jord uden fuld Erstatning. Hvor det findes fornødent rettes Byernes hvre Markskjel, ligesom det ved Byerne selv, der udfiktes i Forening, ofte bliver nødvendigt at magelægge Jorder for Udfikstningens Bequemmelighed. Naar de enkelte Gaardslodder ere affatte, tages et Par af Byens Mænd til Hjælp for at fastfætte de Wilkaar, som enhver Lod i de første Aar kan trænge til. Det tillades enhver Fæster at trække sig tilbage, naar han ikke troer at kunne erhverve sit Udkomme under de nye Forhold. Han faar da sin Indfæstning tilbage og et Hus med 3 Eder. Vand, fri for al P'fgiit i sin Livstid. Enhver Lod udlægges saavidt muligt paa et Sted, for saa vidt den iornødne Eng og Stov findes derpaa og saavidt muligt lige store i hver By. Husmændene tillægges hver 3 Eder. Vand. Afgifterne beregnes efter Byens tidligere Afgifter efter Taxten 12. Udgifterne ved Udfikstningen og Udflytningen bæres af samtlige Bønder, med Fradrag af den kongelige Godtgjørelse 40, 80 eller 100 Rdlr. for hver Gaard efter Bygningens Indretning, frit Egetømmer fra Baroniets Oplag, Murstenene for Brændeløn og Omkostninger, og Fyrretømmeret for, hvad det kan indføres til fra Norge. Alt, hvad Bygningens Opførelse iøvrigt koster mere, tilstaaes som et Forskud, beregnet som en særskilt Gjæld, der afdrages og indries i Løbet af 28 Aar. Baroniets Bygmester Claus Lømmemand, skal skaffe de fornødne Folt til billigste Priser, selv affordere med dem og paaise Arbejdet, iøvrigt staaer det enhver frit for at sørge for Gaardens Bygning og fordelagtige Indretning, alt under Bygmesterens Opfigt og Kontrol. Transporten af alt Fyrretømmeret fra Strandhusene udføres af hele Godset, naar Vejene ere gode.

Al Hovning ophæves den 1. Maj 1788, blot med nogle faa Dage i Sæde- og Høftiden de første Aar. Lodderne affiktes i April 1788, og det følgende Efteraar saarer enhver Rug i sin ny Lod, ligesom alt Fællesskab ophæves seneft fire Uger efter

Mikkelsdag. Indhegning af de affatte Lodder fter Byvis og er ligesom Bejenes Anlæg en Fællessag. Til at sætte sine Jorder i fornøden Drift, kan Enhver vente de fornødne Forstud, mod 4 pCt. Afdrag i 28 Aar ligesom for Bygningerne.

De Gaarde, som tildeles de magreste Jorder, skal have visse Læs Gjødning i nogle Aar saaledes, at enhver By selv indbyrdes tagerer, i hvad Forhold den ene Gaard skal staa til den anden i de første 6 Aar, saaledes at den bedste Lod i en By ansættes til 12 og de andre nedefter, derefter bestemmes, hvor mange Læs Gjødning den ene skal hve den anden. Efter 3 Aars Forløb bortfalder Husmændenes Ret til at skære Løv paa Bøndernes Moser, men udvises Løv fra de almindelige Løvvelung. Enhver Udslytter beholder i 3 Aar sin gamle Frugt-, Humle- og Kaalhøve, Humlen og de unge Frugttræer maa flyttes og tages med, men de gamle maa blive staaende. Bønderne udfører alle Rjørsler saavel til Gaardenes som til Husenes Bygning, og da de gamle Indfiddes-Bejligheder bortfalder, opbygges, inden de gamle Gaarde nedbrjdes, nye Familiehuse i ethvert Distrikt.

For at gjøre Soldatertjenesten mindre vilkaarlig, skal der loddes imellem alt Mandskabet fra 18 til 30 Aar. Enhver Frilod giver en aarlig Hjælp af 2 Mk. 8 St. for deraf at godtgjøre den tjenstgjørende Soldat med 2 Mark ugentlig, saalænge han er ved Exersits. Overskudet uddeles i Præmier til de dygtigste Soldater.

Greven giver enhver Mand fri Audients hver Onsdag Middag Kl. 12, og hver Søndag Middag have 2 af de otte Mænd skiftevis at være tilstede, ligesom det samlede Ottemandsraad hveranden Søndag efter Først-Gudstjeneste maatte være tilstede paa Gaarden".

Samtlige Beboere erklærede sig tilfredse med de af Greven udviklede Grundfætninger, saavel som Taxationen af Jorderne og Delingsplanerne. Med Hensyn til Valget af Jordlodderne til de for Udslytning bestemte Gaarde vilde Greven gjerne, naar ikke andre Forhold virkede derimod,

rette sig efter de fremsatte Ønsker. Saaledes fik Niels Knudsen i Grønderup, til hvis Gaard i Byen den ringeste Lod var affat, Lov til at vælge den ny Gaard i Teglgårdsmarken, som han saa ogsaa modtog. De syv Udflyttere i Haagerup ønskede strax at vide, hvilke Lodder enhver af dem skulde have, og hvor de i Fremtiden skulde opslaa deres Bo. De kastede derfor Lod, hvorefter Nr. 40 (Arvefæstegaarden Nr. 21, Roedal) tilfaldt Peder Nielsen; Nr. 41 (Arvefæstegaarden Nr. 20, Hædersdal) tilfaldt Hans Henningsen; Nr. 45 (Arvefæstegaarden Nr. 22, Blidegn) tilfaldt Christian Larsen eller Sønnen Lars Christiansen; Nr. 52 (Arvefæstegaarden Nr. 10, Grønshøj) Lars Hansen Magaard; Nr. 53 (Arvefæstegaarden Nr. 9, Solhøj) Niels Jørgensen; Nr. 54, (Arvefæstegaarden Nr. 8, Helbjerg) Peder Hansen Egneborg, og Nr. 55 (Arvefæstegaarden Nr. 7, Stillebdal) Søren Ravn, der overdroges til Jørgen Frederiksen, da Søren Ravn modtog Ekkebærg.

Af de øvrige Bestemmelser vedkommende Udstiftningen maa fremhæves Inddelingen ved Udflytningen og Opførelsen af de mange nye Gaarde. Af de to Gaarde i Sølvbjerg skulde den ene flyttes, men da de havde baade Mursten, Kampesten og Egetømmer saa nær, paatog de sig at hjælpe sig selv. De tre Udflyttere i Fagsted fik hver en Mand til Hjælp og blev derved fri for at deltage i Bejenes Indgrøftning. Saaledes ordnede Greven alt paa den bedste og hensigtsmæssigste Maade, ikke alene hvad selve Udstiftningen og Udflytningen angik men ogsaa Bejenes Anlæg, Udlæg af de nødvendige Ler- og Grusgrave, Lørbemoser, Stovhaver eller Anlæg af levende Hegn osv.

Efter Beregningen vilde der paa en ubetydelig Brøkdel nær falde 5 Tdr. Land, til Laxten 12 paa 1 Td. Hartk. Den gamle Landgilde, som Fæsterne havde ydet, var og blev uforandret i sin Helhed for Baroniet. Med Præsterne og Degnene indgik Greven Foreninger, saavel om Korn=

og Kvægtienden som Smaarebsfelens Ydelse i Penge*), og for Høveriet ansattes et billigt Vederlag: 2 Tønder Korn af hver Tønde Hartkorn.

Efter disse omhyggelig udførte Beregninger kunde Afgiften af hver Tønde Hartkorn, 5 Tønder Land, boniteret Jord, til højeste Tært af Baroniets Bøndergaard, ansattes saaledes:

Landgilde	4	Skpr. Rug,	2	Skpr. Byg	og	4	Skpr. Havre.
Baroniets Tiende	3	—	—	3	—	—	4
Præstens do.	2	—	—	1	—	—	2
Degnens do.	..	—	—	1	—	—	..
Høverie-Afgift	6	—	—	4	—	—	6

hvilket for en Gaard paa 5 Td. Hartk. var 9 Td. 3 Skpr. Rug, 6 Tdr. 7 Skpr. Byg og 10 Tdr. Havre. Desuden anfaa Greven det som billigt at fikre Baroniet Erstatning for Fæstegaardenes Bygning og Besætning, der for hver Gaard regnedes til 350 Rdlr., der som en fast Kapital bestandig skulde forrentes med 4 pCt. efter Forholdet, 2 Rdl. 3 Mk. af hver Tønde Hartkorn. Naar hertil lægges Udflytningssomkostningerne 5 Mark af hver Td. Hartkorn, blev samtlige Pengeudgifter af hver Tønde Hartk. 3 Rdlr. 2 Mk., eller for en Gaard paa 5 Tdr. Hartkorn 16 Rdlr. 4 Mk. foruden den nævnte Kornafgift i Landgilde-Høveri og Tiende.

Naar der af de Ældre ofte føres Klage over, at Arvefæsteafgifterne ere for høje, saa er dette i sin Helhed ubeføjet, thi vi maa huske paa, at under disse Afgifter indbefattes Tienden, der som ordnet paa hin Tid er forholdsvis billig for Yberne: 2 Tdr. Korn af hver Tdr. Hartkorn, eller 10 Tdr. af en almindelig Gaard paa 5 Tdr. Hartkorn. Naar Vandgilden i sin Helhed ikke blev forhøjet, kun omfordelt,

*) Saaledes indgif Greven under 2. Januar 1788 en Forening med Præsten i Gaagerup om 500 Rdlr. aarlig i Penge som Vederlag for Tienden af de 406 Tdr. Hartkorn. Det var 314 Rdlr. 2 Mk. 11 Sk., for Korntienden 101 Rdlr. 1 Mk. 10 Sk. for Bølgetiende, Smaarebsfel 44 Rdlr. 5 Mk. 11 Sk. og $\frac{1}{4}$ Kvægtiende 32 Rdlr.

faa er herover heller ingen Klage at føre. Det er faa alene Høveriafgiften, hvorom der kan tvistes. Bøderlaget for Naturalhøveriet, 2 Tdr. Korn af hver Td. Hartkorn, anfaas den Gang, som faa mange andre Steder af de gamle Høvbønder, for en altfor stor Udgift, da de mente, at de godt kunde komme ud af at udføre Høvarbejdet paa Herregaardens Mark.

Naar der tages Hensyn til, at Greven skjænkede da-værende høverigjørende Fæstebønder deres Gaarde til Arvefæstejendom, med Ret til at sælge og pantsætte, alene for den billige Erstatning, Gaardenes Bygning og Besætninger beløb sig til — reguleret til den ovenfor nævnte Afgift af 2 Rdl. 3 Mk. pr. Td. Hartk., faa er der i Virkeligheden ingen Grund til Klage over de ved Udfikstningens Udførelse, Høveriets og Tiendens Afløsning og Arvefæsteindretningens Indførelse forhøjede Afgifter. At enkelte Gaarde hist og her i Byerne, der modtog en Indlob, fattes højt i Tægt i Forhold til de senere fordelagtigere Udlodder, er en Anke, der ikke kommer over Baroniet alene, men høres mange andre Steder i Landet. Det uheldigste Princip i hele den mønsterværdige Ordning var imidlertid det, at Gaardene blev for smaa: 50—60 Tdr. Land afgav, naar der ikke var gode græsrige Enge, mange Steder for lidt Overflud til ekstraordinære Udgifter og Iværksættelse af større varige Grundforbedringer. Denne Ulempe kunde været undgaaet, dersom Gaardene og Stedernes Antal ikke var bleven forøget, idet der foruden den afgivne Jord til Huslodder blandt andet oprettedes to nye Gaarde i Lydinggaard og to i Grønderup, men Greven havde funden faa stor Behag i smaa veldrevn Jordbrug i Ulandet, at han anfaa det for saare uheldigt, at Bønderne efter Udfikstningen havde mere Jord, end de kunde passe og pleje ordentligt. Han kjendte desuden alt for vel, at de Bønder, der besad de største Gaarde, hvad enten det var Selvejere eller Fæstere, stedse stod tilbage for Bønderne i de mindre Gaarde i at

klare for sig og i at hde, hvad de skulde, og det samme Forhold var til Stede de fleste Steder i Landet længe, ja en hel Menneſkealder efter Ludvig Reventlows Død.

Efter Grevens Anmodning af 22. Avguſt 1787 blev Lieuten. Landinſpektør Arctander beordret til at fuldføre Udfiſtningerne ved Brahetrolleborg, ligesom han, ifølge en igjennem Rentekammeret erhvervet kongelig Reſolution, blev autoriferet til at foretage de fornødne Magelæg imellem Brahetrolleborg Hovedgaards og Bøndernes Jorder, med ſamme Gyldighed ſom Stiftslandinſpektøren, under Jagttagelse af Beſtemmelſerne i Forordningen af 23. April 1781, med Bøndernes Tilſtaeſſe og Rentekammerets nærmere Approbation. Efter at de nødvendige Magelæg ſaaledes vare godkjendte, hvorved der indtoges $504\frac{2}{4}$ Tdr. Land, regnet til $210\frac{4}{4}$ Tdr. boniteret Bondejord, imod at afgive $674\frac{1}{4}$ Td. Land, taxeret ligeledes til $210\frac{4}{4}$ Td. Land til højeſte Tagt for Hovedgaardsjord, fuldførtes de endelige Udfiſtningsarbejder i Løbet af Sommeren 1788.*) Greven glædede ſig til, at han paa ſin Huſtrus Fødselsdag den 14. September kunde ſætte Kronen paa ſit Værk ved at ophæve Fællesſkabet og give hver af ſine Bønder hans egen Jordlod at dyrke, ophæve Høveriet og afløſe

*) Der blev ialt indtaget til Skov fra Brahetrolleborg Sogn 594 Tdr. Land, fra Krarup 95 og fra Veſteraaby 113, ialt 802 Tdr. Land. Fra Fleninge, Gjerup og Grønderup Byer blev der alene indtaget 165 Tdr. Land til Skov. Ved Udfiſtningen 1788 fik Brahetrolleborg Hovedgaard 452 Td. L. Ager, 166 Td. L. Eng, ialt 619 Td Land, Egneborg 188 Td. Land Ager og 76 Td. Land Eng = 265 Tdr. Land. Høbbet 145 Tdr. Land Ager og 94 Tdr. Land Eng, ialt 239. Brændegaard 419 Tdr. Land Ager, 182 Tdr. Land Eng = 602, Sølyſt 130 Tdr. Land Ager, 36 Tdr. Land Eng, ialt 166. Diſſe Arealer ere imidlertid undergaaede flere Forandringer. Saaledes angives Hovedgaardens Areal hos Trap til 536 Td. L. Ager, 150 Tdr. L. Eng, Tjørveſe og Fiſtedamme, Egneborg 259 Tdr. Land, Sølyſt 180 og Høbbet 270. Søplanen angives ſaaledes: Nørre Sø 136 Tdr Land, Brændegaards Sø 224, Øre Sø 21, Lille Drefø 3, Paſpaa Sø 3, Munkesø 2, Sorte Sø 2 og Baroniets Anpart i Fleninge Sø 170 Tdr. Land.

Tiendehjælpen i Rjærven mod en billig aarlig Afgift, samt skjænke enhver fordomsfri Mand Arbefæste og Skjødebrev paa sin Gaard.

Mange og store Arbejder laa forud for denne minde-
rige Dag, der fik en saa stor Betydning, ikke alene direkte
for Grevens egne Bønder, men ogsaa indirekte som et godt
Egempel mange andre Steder. Det gamle Hovarbejde og
Tiendens Hjælp i Rjærven ophævedes, Høverifogdens despotiske
Myndighed skulde ikke mere fortrædige den fri Mand. Nu
kunde enhver Bonde uden Afbrud pløje og saa sin egen
Mark, med hvad Sædearter og Foderplanter han ønskede,
nu kunde han indhøste, hvad Sæd og Grøde Jorden gav,
uden at afvente Tiendetageren eller være afhængig af hans
Luner og Selvbinteresser. Nu kunde enhver Bonde købe,
fælge og pantsætte, som han fandt for godt, og nu kunde
den yngre Slægt modtage en tidsvarende Undervisning i
de fortrinlige Skoler, som dengang var enestaaende her i
Landet; derfor havde Greven i lang Tid glædet sig til
denne betydningsfulde Dag, da han kunde overrække sine
Bønder Arbefæsteskjæder paa deres Gaarde.

Men Trælldomsmarkedet: Mistro mod alt, hvad der
ikke var Bonde, var præget dybt i Bøndernes Indre. Mange
af dem opfattede endogsaa Grevens ædle Hensigter som Be-
stræbelser, der gik ud paa at skaffe sig større Indtægter, de
mente da, at de kunde komme ud af at gjøre Høveri og
at yde Tiende som hidtil, men ikke skaffe Penge, hvis de
skulde betale derfor.

Men den 14. September nærmede sig, og Greven
samlede i Dagene forud alle Bønderne paany for at fore-
lægge og oplæse Alting for dem, tilligemed Afgifterne paa
enhver Gaard, og da der blev ytret Frygt for at indgaa
paa de nye Forhold, foreholdt Greven enhver af dem, at
de hellere maatte blive Fæstere, end misfornøjede og mod-
villige at indgaa blandt Arbefæsternes Tal. Aaby- og
Pejrupmændene valgte da at blive Fæstere, og Greven søgte

ikke mere at overtale de Behoere af Haagerup og Byding-
gaarde, som ikke delte Anskuelse med ham, men de kom
Alle om Aftenen den 13. September og forlangte at
være med.

Endelig oprandt den højtidelige Dag. Bønderne mødte
efter Indbydelse med deres Hustruer til et stort Festmaaltid
paa Brahetrolleborg, hvorefter Greven holdt en Tale for
dem. De afleverede derpaa deres gamle Fæstebreve og
modtog af Grevens Haand de nye Arvefæstestjæder paa
deres Gaarde. For første Gang gjenlød det gamle Herre-
fædes Mure af de for Gaardene bestemte ejendommelige
Navne, som de endnu høre den Dag i Dag. En glad
Aften med Dans og Munterhed sluttede denne fjældne
Højtidelighed.

Gaardene gaves til daværende Fæstere og deres Ar-
vinger „at bruge og beholde med rette Tilliggende som
urhyggelig Ejendom“ — saaledes, at den ældste Søn, naar
han modtager Gaarden i Arv, nyder visse Forrettigheder
frem for sine øvrige Søstende, nemlig: Gaardens Bygninger
med Husdyr og Besætning, Afsædskaber med Vogne og
Seletøjer, Sædekorn, Foder og Gjødning; alle indmurede
Kjælder, al den paa Gaardens Grund værende Skov, Havens
Frugttræer, Humleplantager foruden en Sjettedel af Jordens
Bærdi.

Af de 71 Gaardmænd, som den 14. September 1788
modtog Arvefæstestjæder paa deres Gaarde, blev de „Dtte
Mænd“ først dragne frem, derefter alle de øvrige Bymænd
i Højrup, Haagerup, Brøndelhydinge, Fleninge, Nybo og
Nybygtaarde. Fire Gaardmænd modtog Arvefæstestjæder
uden at have haft Fæstebreve, og i de øvrige Byer bleve
kun ialt 17 tilbage, som dels ikke ønskede at forandre deres
Vilkaar som Fæstere, og dels modtog et Hus med 3
Ldr. Land.

Greven erindrede med Taknemmelighed den Godhed,
med hvilken det kongelige Rentekammer fremmede hans

Onsker og gjorde det muligt at fuldføre det hele til den bestemte Dag. — Han siger selv: „Det har oplivet vort hele Foretagende, at Hr. Statsraad Hansen selv har villet overvære denne Dag, som jeg haaber stedse skal efterlade et kjært Eftermæle paa Baroniet“.

De fleste Udslyttergaardene opførtes i Aarene 1787, 88 og 89. Inden 1793 forelaa der nøjagtigt Regnskab i alle Enkeltheder for Opsørelsen af 37 hele Gaarde, to Halvgaarde og tre Boelssteder, der tilfammen havde kostet 25,925 Rdl. Deraf faldt de 19,000 Rdl. for Materialier, 2,215 for Tømmer- og Snedkerarbejde, 1247 for Mur- og Haandlangerarbejde osv. De afbrændte Gaarde i Bydinggaarde og Fleninge opførte Greven for egen Regning. Paa hver af de øvrige Udslyttergaardene faldt efter fradraget Bygningshjælp en Bygningsgjæld paa 2—300 Rdlr. — og kun faa fik mere — at afdrage i 28 Aar. Udsiftningsafgifterne begyndte først efter 6 Aar og Forhøjelsesafgifterne efter 10 Aars Forløb.

Den 18. November 1788 blev der paa Brahetrolleborg Birketing læst Arvesætte- og Skjødebrev paa 6 Gaarde i Højrup, 16 i Haagerup, 4 i Brændelhydinge, 8 i Bydinggaarde, 7 i Fleninge, 9 i Gjerup, 3 i Nybyggaarde, 6 i Grønderup, 4 i Jagsted, 4 i Nybo, 2 i Sølvbjerg, 6 i Aaby, 2 i Hundstrup og 1 i Bydinge, og saaledes syntes alt at være i den bedste Orden. Imidlertid bleve nogle Beboere i den nordlige Del af Baroniet enige om at nægte Modtagelsen af de tinglæste Skjøder, og de fik ved Hjælp af en Winkelskriver udfærdiget en upassende Skrivelse til Greven, hvori de forlangte Nedsættelse af det for Landgilde, Hoveri og Tiende fastsatte Kvantum Korn eller at blive Fæstere igjen. Denne Skrivelse, der var undertegnet af 13 Gaardmænd i Haagerup, 5 i Bydinggaarde samt alle By- mænd i Højrup og Brændelhydinge, smertede i høj Grad Greven, der paany samlede alle sine Bønder og holdt en

kræftig og hjærnefuld Tale til dem, af hvilken vi fremsætte følgende Uddrag:

„Nu, da Eders Arvesæfte- og Stjødrebrevne ere tinglæste og protokollerede, har jeg ladet Eder sammentalde Børn, for at I kunne modtage dem igjen, efter at de paa det højtideligste ere beseglede og saaledes have vundet lovformelig Kraft, som nu paa ingen Maade kan eller bør svækkes. Derved ere I nu fatte i Stand til at nyde Godt af de Eder tiltænkte Fordele. Jeg har forladt Eder som Husbond. I ere frie, hæderlige og agtbare Bøndemænd, der ingen vilkaarlig Behandling længer ere underkastede. Enhver her paa Baroniet, ingen undtagen, er fri. Det Baand, Regjeringen har lagt paa Eder i Henseende til det militære, er det eneste, som binder Eder, men alt andet, som til Fordel for Jordegods Ejereren var hensat indtil Aaret 1800 og kunde indskrænke Bøndestanden, er ophævet her paa Baroniet. Saaledes troer jeg at have givet Eder det varigste Bevis paa mit Venstabs og Kjærlighed til Eder. Nu finder intet andet Baand Sted imellem os, end det, Tillid og Fortrolighed ene kan give, og som derfor burde være saa meget hensigtsfuldere og fordelagtigere, naar al Tvang er udryddet. — Den 14. September, denne for mig og os alle saa vigtige, saa frydefulde Dag, hvor jeg først hilfede Eder i Eders nye Stand som frie Arvesæstere, talte frit og uden Tilbageholdenhed med Eder og forestillede Eder alt, hvad jeg ansaa fornødent, for hensigtsfuld at kunne gjøre det højtidelige Skridt, som beseglede det Hele. Det vilde være overflødig at gjentage det deri anførte, at vise Eder Forskjellen imellem Eders forrige og nærværende Forsatning, jeg saa ofte har gjort Eder opmærksom paa. Nu ere I alle udfrikkede, intet Fællesskab mere hindrer eller stanjer vor Vindskibelighed, men Enhver kan med Fliid, efter sin Overbevisning dyrke sin Jord. Nu staar det Eder frit for — Hillerslev og Hundstrup Sogne undtagne, at svare Tienden in natura eller de i Arvesæstebrevne bestemte Afgifter. Nu

er Hoveriet afløst paa de faa Dages Arbejde nær i Sæde- og Høsttid, indtil næste Mars Udgang. Der er ligeledes forget for, at Eders Gaarde ved indfaldende Dødsfald ej forringes eller svækkes, men deres Velstand vedligeholdes, saa at den tiltrædende Beboer ej stanses eller hindres i at vedblive den engang begyndte Drift, men nyder en Forlødsdel ud af Gaarden og Boet. Hvor meget vil J nu kunne udrette i kortere Tid og med langt færre Folk, nu da Eders Jorder ligge samlet omkring Eder! Jeg haabede at have opfyldt mine vigtigste og kjæreste Pligter ved at give Eder et saadant Greminde, hvorved J og Eders Børn vilde beholde mig i en kjærlig Grindring, naar det er Herrens Willie, jeg kaldes til mine Fædre. Jeg haabede, at J vilde elske mig som Eders Ven, der mente det ærligt med Eder. Jeg smigrede mig med det glade Haab saaledes at have lagt en uskyldig og varig Grund til Eders sande Lykke, styrket ved vort forbedrede og med saa megen Fremgang indrettede Skolevæsen og forbunden med vores Fattigvæsens henfigtsfuldere Opfyldelse. Jeg ansaa mig som den lykkelige Dødelige, der nyder idel Velsignelse, hvor enhver Gjenstand forøger det fortryllende i min Stilling. Jeg forlod Alting for bestandig at være hos Eder og med Eder. Intet Kald var mig kjærere end Trolleborg. Med Glæde opofrede jeg mig ganske og aldeles i fuld Tillid til Eder, at J vilde virke med mig i denne lille Virkekreds, der maaske kan have en lige saa stor Indflydelse paa det Almindelige, som den større jeg forlod. Af disse mine Følelser — disse mine rebelige Henfigter, thi jeg mente det ærligt med Eder — døm, hvad Virkning det maatte gjøre paa mig at — (saamange af Eder) paa en saa usømmelig Maade btræde Eders Mistillid til mig. Har jeg vel fortjent en saadan Dmgang, saadan en Skrivelse, det viser, hvor lidet J selv véd, hvad J vil, hvor lidet J forstaar, hvad J have underskrevet. — J holdt Sammenkomster, raadførte Eder med Binkelskribere, underskrev Andres Navne, der

aldrig har set eller læst Eders Skrivelse. — — J ere endnu ikke vant til at føle Eder eneraadige, men til at lade Eder foreskrive, hvad J nu kun selv ene bør bestemme. J have bedrøvet mig paa det inderste. Jeg anstaa det umuligt, at et saadant Sindelag skulde være min Løn, at saa mange Navne, hvis Venstabs jeg altid havde regnet paa, som jeg elskede og anstaa for fornuftige, redelige og stræbsomme Mænd, skulde findes blandt dem, jeg havde forudsat vilde fornærme mig, og som jeg kun ved de otte Mænds Forestilling optog blandt Arvefæsternes Tal. — — Hvad jeg følte ved at se mig som mistkjendt iblandt Eder, saa lidet elsket, det vil de otte Mænd bedst kunne bevidne. Nu vel da! Saa vid, at jeg ikke længer skal behyrde Eder med mit Venstabs, som J saa lidet skjønner paa. Saa skal J ogsaa se i mig den, der paa det nøjeste opfylder sine Pligter, endogsaa mod de Gjenstridige". — —

Efter at Greven havde oplæst den ham tilstillede Skrivelse og udtalt sine Klager over at Bedkommende ikke vare komne til ham personlig paa Trolleborg — „hvor han bestandig havde modtaget enhver med Kjærlighed" — takker han Behøverne i søndre Sognedistrikt, de Gjørup, Fleninge, Grønderup og Fagsted Mænd for deres tillidsfuldere Venstabs, at de ikke ogsaa lode sig forføre. Han udvikler derefter paa en tydelig og klar Maade Arvefæsteforholdets Indretning og paaviser, at Afgifterne i Birkeligheden ikke vare højere end forud og siger til Slutning: „J ilede selv hertil Lørdag Aften den 13. September for ikke at udelukkes af Arvefæsternes Tal; J mødte selv den 14. September; J gav mig Eders Fæstebreve tilbage, højtidelig modtog J Eders Arvefæstebreve; J gttrede ikke mindste Dvivel, mindste Frygt, mindste Misforstaaelse, men vi frydede os Alle ved det glade Sind at se denne Dag saaledes helliget, og den blive i bestandig kjærlig Grindring for hele Baroniet.

Greven anter nu over de misfornøjede Bønder i nordre Distrikt: „— — gjorde jeg Eder Ret — sagde han — tog

jeg Eder paa Ordet og lod Eder blive hoverigjørende Fæstebønder, thi saadanne Gaardslobber som I have, vilde give en god Indfæstning — — Eders Børn maatte da se paa, hvorledes I Fædre havde fortrængt dem fra den lykkeligere fri Forsatning. Jeg burde tage Eder ved Ordet for at udmærke Eder som Trældoms Slægten, der saaledes efterhaanden skulde uddø med Eder. I fortjente at komme i den Forsatning, I ønske Eder, siden I søle Eder som Trælle, tænker som Trælle, I burde derfor omgaaes som Trælle og overalt anses for ufri Folk, thi Forskjel maatte der nødvendigvis gjøres paa Eder under Trældomsaaget, og I hæderlige agtbare Gaardmænd som Arvefæstere. — — Medhønl. dyb Bemodighed over Eder, I kortsynede, svage og ubetænksomme Gaardboere opfylder mit Sind og rører mig paa det inderste. Eders Sindelag bedrøver mig mest — —. Gid kjærlig Gnighed og Venskab stedse maa ledsage og forene os alle, at vi saaledes snart kunne nærme os Maalet. Det give Gud! Han være med Eder!”

Efter fjorten Dages Betænkning mødte de tvivlraadige Bønder fra den nordre Del af Baroniet igjen paa Tinget for at erklære sig for eller imod Arvefæstet. Nogle nægtede rent ud at modtage Stjødrebrevene, andre svarede undvigende, og nogle saa modtog deres Stjøder. Paa Forvalterens Tilspørgsel, om de hellere vilde modtage et Hus paa 3—4 Tdr. Land, svarede de bestemt Nej! Og da de saaledes hverken vilde det ene eller det andet, lod Forvalteren dem forstaa, at Greven ansaa dem bundne ved deres Kontrakt og ansaa dem for Arvefæstere. Senere bade de om Udsættelse af den endelige Ordning, til de fik talt med Hs. Majestæt Kongen. Der blev meddelt dem Rejsepas til Kjøbenhavn — men de bleve hjemme, og Slutningen af den hele Historie blev, at de efterhaanden modtog deres Arvefæstebreve.

Var Grev Ludvig Reventlows høit fortjente Virksomhed saaledes for en Del mistjendt af mange i de Kredse, der ubetinget burde have velsignet ham, saa var dette dog kun

paa hin Tid, da Bondefriheden og Bondetrældommen brødes med hinanden, og da Greven den 1. Marts 1801 havde luffet sine Dine, sørgede samtlige Bønder som ved en kjærlig Faders Død, thi nu stod det først klart for dem alle, at dette Dødsfald var et uerstatteligt Tab for hele Baroniet.

Efter 25 Aars Forløb — den 14. September 1813, gav denne Stemning sig tilkjende ved en fra Beboerne til daværende Herstabs — Ludvig Reventlows eneste Søn Grev Ditlev Reventlow overrakt Skrivelse, hvori man tolkede en hjertelig Tak for den ved Fællesskabets Ophævelse, Hoberiets Afstjaffelse og Arvesæsteordningens Indførelse aabnede Adgang til Hæder og Velstand for Baroniets Beboere. Om der paa Halvhundredaarsdagen er sket en lignende Henvendelse til Herstabet fra Beboernes Side, vides ikke, men da man i Aaret 1883 forberedte sig paa at fejre Hundredaarsdagen for Skolernes Indvielse her ved Brahetrolleborg, da opkom den Tanke, naar man den 14. September 1888 kunde fejre Hundredaarsdagen for de store Landboreformers Fuldførelse, at rejse et Mindesmærke for den Mand, hvem Baroniets Bønder frem for nogen anden maa kalde deres Velgjører. I Løbet af faa Dage tegnedes et Beløb paa et Par Tusinde Kroner, for hvilke det nævnte Mindesmærke er anskaffet og oprejst ved Indgangen til Brahetrolleborg Have, og som, om Gud vil, skal afløres ved Hundredaarsfesten sammesteds den 14. September 1888.

Naar vi med Rette ansé Udflytningen som den vigtigste og bethdningsfuldeste Landboreform i vort Fædreland i Slutningen af forrige Aarhundrede og i Aar fejre Hundredaarsdagen for dens Fuldførelse her ved Brahetrolleborg, saa maa vi ingenlunde glemme, at saa omfattende Reformen, som den Gang fandt Sted her paa Baroniet, der greb dybt ind, saavel i de aandelige, som i de materielle Omraader, kjendte man endnu ikke paa de private Godsfer i Danmark — end ikke paa Broderens, paa Christiansfæde Gods.

Det er ligeledes værd at gjenkalde i vore Børns Erindring, at der under hele det vidtløftige Udsiftningsværk med Af-løsning af Tiendens Ydelse i Rjærven, Hoveiets Ophævelse og øvrige Reformers for hundrede Aar siden fandt de mest omhyggelige og nøjagtige Beregninger Sted. Baroniet drog ingen Fordel til sig paa Bøndernes Bekostning, uden hvad der blev til gjensidig Fordel for begge Parter. Landgilden var og blev en i sin Helhed fra gammel Tid fast og ufor-anderlig Afgift, der, saavel som de øvrige Afgifter og Skatter, med Vederlag for Tiende og Hovei, blev baseret paa den stedfundne Lagation af Jorderne, hvorefter Hartkornet an-fattes for hver enkelt Gaard i det Forhold, at en Løn-de Rug regnedes for 2 Rdl. 2 Mk., en Ld. Byg for 1 Rdl. 4 Mk. og en Ld. Havre for 1 Rdl.

Under de store Kastanietræer paa Brahetrolleborg Kirke-gaard, hvor Greben hviler midt imellem sine Børn og ved Siden af sin trofaste, i aandelig Henseende højt begavede Hustru, Anna Shbille Schubarts der læser man paa en Marmortavle, støttet til et tarveligt og simpelt Jernkors, Navnet „Ludvig Reventlow“, hans Fødsels- og Dødsdag, og nedenunder de sande og træffende Ord:

„Helligt er Dit Hvilsted,
Bellsignet er Dit Minde“.

Sange

til Hundreedaarsfesten for Fællesskabets og Hoberiets
Ophævelse, Tiendens Afløsning og Arveføstets Indførelse
ved Bræhetrolleborg
den 14. September 1888.

Mel.: Rejs op dit Hoved, o Christenhed.

„Om hundred Aar er Alting glemt!“
Der i er der en Sandhed gjemt
Om meget som henvejres.
Men hundred Aar og hundred til
Man deres Gjerning kjende vil,
Hvis Minde her nu fejres.

„Ej glemmes skal Greb Reventlow,
Saa længe Bonde gaar bag Plov!“
— Saa sang alt vore Fædre.
Og Reventlowers ædle Id
Ej Dannerfolket nogen Tid
Forglemme skal at hædre.

And. Beiter.

Mel.: Sin Bogn han gjør af Styer blaa.

Tungt Laagesløret laa om Vand
 I Danmark's skjønne Dale,
 Stavnshunden var hver Bondemand,
 Og raa var al hans Tale,
 Hans Vilje var, hvad Fogden hød,
 Og ofte led han Savn og Rød
 Med Børn og Egtemage.

Da vakte Gud en Dannemand,
 Hvis Minde end vi hædre,
 Han førte Lyset til vort Land,
 Til vore Oldefædre,
 Som vandrede i Trælle-Kaar,
 Ved denne gamle Herregaard,
 I Overtroens Mørke.

Han bygged Stoler op af nh,
 For Herrens Navn at ære,
 Det blev for Barnets Sjæl et Ly,
 For Ret og godt at lære.
 Men der var andre end de Smaa,
 Hvis Velfærd ham paa Hjerte laa,
 Og det var Godsets Bønder.

Han løfte Fællesskabets Baand
 Og Høveriets Lænker,
 Han Fæstebonden tog i Haand
 Og Gaard og Grund ham skjænker,
 Og paa det hele Baroni,
 Hver Bonde stod nu kjæt og fri,
 Det var den Edles Glæde.

Nu hundred Aar er svundet hen,
 End hædres Grevens Minde,
 Vi hædre hver en Bondeven
 Og hver en Dannekvinde.
 O Herre, væk igjen en Mand
 Som Ludvig Reventlow, der kan
 Os svrede hver en Skygge!

N. R.

Mel : Vi Sømænd gjør ej mange Ord.

Lad hvile sødt i hellig Fred
 Den ædle elskte Greve,
 Omkranset af vor Kjærlighed
 Hans Minde altid leve.
 Han løste Bondens tunge Baand
 Og Hovoriets Lænker,
 Derfor hans hedenfarne Aand
 Gud Saligheden stjænker.

Forkuet Bønderne han saa
 I Marken og i Skoven,
 Og Sløvhed kun i Djet laa
 Ved Plejlen og ved Ploven.
 Han saa, at Bonden i vort Land
 Til Frihed kunde trænge,
 Derfor den gjæve Adelsmand
 Lod ikke tøve længe.

Han talte djærvt med Kongen god,
 Han rørte ædle Hjerter,
 Som Bondens Trængsler godt forstod,
 Og sølte med hans Smerter.
 Saa kæmped de for Bondens Sag,
 For Frihed ham at stjænke,
 Hil dig du lyse Junidag,
 Der brød den tunge Lænke!

I Høst ved Brahetrolleborg,
 Affløres nu hans Minde,
 Kom hver, som kjendte Bondens Sorg,
 Kom danske Mand og Kvinde,
 Hold stille Bonde med din Plov,
 Og slut dig til den Alynge,
 Som for Grev Ludvig Reventlow
 En Væstrans vil slynge.

Margrete Niels.

Mel : Brat af Slaget rammet.

Hast er Støtten grundet,
 Falder ej i Hast:
 Mindet, til den bundet,
 Staar, om den end brast,
 Staar i Hjerter skrevet,
 Som ej glemme kan
 Ham, der Frihedsbrevet
 Gav enhver sin Mand.

Frihedsstøtte lille!
 Om vor Frihed stor
 Taler du saa stille
 Dybe Alvorsord:
 Er os meget gibet,
 Større er det Krav,
 Som udover Livet
 Naa'r indtil vor Grav.

Støtte! ej du rager
 Nær til Taarnets Top,
 Dog, du Tanken drager
 Højt mod Himlen op.
 Opad skal vi stige
 Med vor Tak og Bøn,
 Himlens lyse Rige
 Blicher da vor Løn.

ldk

Mel.: Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden.

Hj nogen Plet paa Jorden kan vi ligne
 Ved Folkets Hjemstavn, Danmarks dyre Jord,
 Til Hjemmets Fred og Minder at velsigne,
 Bort Hjerte kjender ej for stærke Ord.
 Dog Frihed kræver Hjertet for at vinde
 En fuld Forvisning om sit Gjes Bærd
 Og Dvang og Pligter, i hvor haardt de binde,
 Gjør aldrig Manden ad sit Hjemland kjær.

Det vidste han, hvis Billed her blev præget
 I stensat Minde for den unge Slægt.
 Høft, det er Kjærlighed, der har bevæget
 Ham til at løse først den tunge Bægt.
 Saa brug som han din Frihed til at give
 Det bedste, som du ejer, for dit Land,
 Saa gjennem Livet det kan vidnet blive,
 Ej misbrugt Gaven blev af danske Mand.

g.

Til Lehnsgreve Christian Sjnar Reventlow.

Mel.: Kong Christian lægger ned sit Sværd.

Du unge Stud af ædle Slægt,
 Som har en herlig Arb at tage —
 Gud give Dig dens Bægt at drage!
 Du hngge i Guds Baretægt!
 Se ham, hvis milde Træk Du ejer,
 Hvis store Tanke vandt sin Sejler —
 ∴ Gid Du Grev Ludvig vorde lig! ∴

A. E.

Affløringen finder Sted den 14. September,
 Eftermiddag Kl. 3.